

‘De multiculturele samenleving bestaat wel, maar kan niet’

Hay Janssen is docent Politicologie, afdeling Sociale Studies, Chr. Hogeschool Windesheim te Zwolle.

Het debat over de multiculturele samenleving zoals dat ook in SPH 49 is aangezwengeld is een complex debat waarin begrippen zelden eenduidig worden gehanteerd en waarin analyse en normatieve wenselijkheid vaak door elkaar heenlopen.

Bijvoorbeeld Piet Winkelaar. Piet Winkelaar betoogt dat de multiculturele samenleving niet kan omdat daar waar twee of meer culturen met elkaar in aanraking komen een proces van afstoting en assimilatie, van confrontatie en ontmoeting ontstaat. Een duidelijk voorbeeld van sociologische analyse, voltooid met de conclusie dat “iedere maatschappij zoekt naar datgene wat mensen bindt en wat we dan ook de gemeenschappelijke cultuur noemen”. In het vervolg op deze analytische insteek geeft Winkelaar een moreel oordeel over de manier waarop ‘multiculturalisten’ in dat proces van afstoting en assimilatie, van confrontatie en ontmoeting staan. Hij verwijt hen geen respect te hebben voor de eigen cultuur, de gewoonten en gebruiken van de eigen familie, de eigen traditie, omdat ze daar soms amper voor op lijken te komen. Alsof alle tradities en alle culturen gelijkwaardig zouden zijn.

De kop boven het artikel van Winkelaar luidt ‘Een multiculturele samenleving kan niet’ terwijl zijn eigen boodschap impliciet aantoont dat ze (nog) wel bestaat. Immers er kan alleen sprake zijn van een eigen cultuur in botsing met een andere cultuur daar waar er sprake is van meerdere culturen. Wanneer we Winkelaars bijdrage goed lezen is de boodschap feitelijk simpel.

Analytisch: In onze samenleving vinden grote veranderingen plaats. Verschillende culturen botsen met elkaar en ontmoeten elkaar en er komt dan ook een proces op gang dat er toe zal leiden dat er een nieuwe cultuur ontstaat.

Moreel: De autochtone cultuur is waardevol en de belangrijke verworvenheden daarbinnen moeten verdedigd worden. Bij de botsing en ontmoeting, daar waar het een kwestie is van geven en nemen moeten minderheden zich meer aanpassen dan meerderheden.

Bijvoorbeeld Carla Teunis. Zij betoogt dat de Nederlandse cultuur nooit bestaan heeft en uiteenvalt in diverse subculturen die zij met name geografisch onderscheidt. Bovendien signaleert ze individualisering als een proces dat extra bijdraagt aan de veelkleurigheid van de Nederlandse samenleving. Haar conclusie is dan ook dat we in een samenleving leven die zich kenmerkt door verschillende culturen. Tot hier de sociologische analyse. Ook zij vervolgt met een moreel betoog. Namelijk dat een multiculturele samenleving juist ruimte biedt om respect te hebben voor de eigen cultuur en daarmee traditie en dat het van een grote mate van arrogantie getuigt om culturen als ongelijkwaardig te beschouwen.

In het vervolg hierop laat ze overigens zien ook oog te hebben voor de problemen en conflicten die ontstaan daar waar mensen met verschillende opvattingen samenwonen. En ze ontmoet Winkelaar in de opvatting dat het vorm geven aan de multiculturele samenleving niet vanzelf gaat.

Wanneer we nu de analyses naast elkaar leggen, dan valt op dat ze niet zoveel van elkaar verschillen. Dat vooral de definitie van het proces waarin we zitten tot misverstanden leidt. Feitelijk zijn ze het met elkaar eens dat we in een samenleving zitten die verandert onder invloed van verschillende culturen die zo nu en dan botsen en waarin het zoeken is naar een nieuw evenwicht.

Moreel is er een groter verschil, dat overigens meer in de kleur van het betoog tot uiting komt dan in de letterlijke tekst. Winkelaar neemt de autochtone cultuur tot norm. Deze zal

weliswaar onder invloed van de confrontatie met andere culturen veranderen, maar dient toch als uitgangspunt in de verdere maatschappelijke, culturele ontwikkeling. Teunis heeft er minder behoefte aan een cultuur als uitgangspunt te nemen en is hoopvol over de afloop van het multiculturele debat wanneer dat werkelijk op gang komt.

Het debat over de multiculturele samenleving mag echter niet blijven hangen in breed gedeelde sociologische analyses en algemene noties over de wenselijke richting. De multiculturele samenleving wordt namelijk vorm gegeven in de dagelijkse praktijk waar, optimistisch geformuleerd, mensen met verschillende opvattingen elkaar ontmoeten of waar, pessimistisch geformuleerd, mensen met verschillende opvattingen met elkaar geconfronteerd worden. Die nieuwe samenleving wordt namelijk nu gevormd, is het resultaat van de concrete interacties van alledag. Daarbij zullen vaak pijnlijke confrontaties plaats vinden en zullen onpolderlands niet altijd de kool en de geit gespaard kunnen worden. De idee die wellicht in de jaren '80 en '90 van de vorige eeuw postgevat heeft dat de oplossing uit elk dilemma het compromis van geven en nemen is, is achterhaald. Het komt er op aan keuzes te maken vanuit richtinggevende waarden vanuit de erkenning dat elk van ons dat doet vanuit een andere context (cultureel, etnisch, economisch, seksespecifiek, etc.). Het argument van de cultuur mag daarbij geen dooddoener zijn om de discussie of confrontatie te ontlopen.

Concreet: de discussie over herinvoering van de doodstraf kan niet beslecht worden met het argument dat 'we' in Nederland dat nu eenmaal niet willen of dat dat niet past in de westerse cultuur. Andere argumenten behoren hier de doorslag te geven. Uiteraard zullen die argumenten ook voortkomen uit de culturele context van de diverse deelnemers aan het debat.

Concreet: de discussie over de plaats van de vrouw in de samenleving kan niet beslecht worden met een beroep op eeuwenoude wellicht religieus geïnspireerde tradities. Of met een beroep op de verworvenheden van de diverse feministische golven.

De cultuur wordt vormgegeven in het maatschappelijke leven en het politieke debat. Waarbij niet de waarden en normen van individuen, niet de religieuze overtuigingen van mensen ter discussie staan, maar wel de manier waarop burgers in de samenleving zich in de publieke ruimte tot elkaar verhouden. Uitgaand van de inderdaad westerse liberale opvatting van de democratische rechtsstaat waarin vrijheid en gelijkheid centrale waarden zijn.

[Deze bijdrage heeft bewerkt en ingekort gestaan in SPH 50, februari 2003]